

ABD-AFRİKA TİCARİ İLİŞKİLERİNDE AGOA

Dr. Serhat Orakçı

Referans için: Orakçı, Serhat. "ABD-Afrika Ticari İlişkilerinde AGOA". İNSAMER Analiz. 10.01.2023. Analiz

Dış aktörlerin Afrika kıtasına yönelik siyaset belirleme ve izleme mekanizması olarak Afrika zirveleri son yıllarda dikkat çekici bir artış sergiliyor. Batılı geleneksel aktörler kadar artık Çin, Hindistan, Rusya ve Türkiye gibi yükselen güçler de Afrika siyaseti oluşturma ve kıtada nüfuz alanları elde etme süreçlerinde belirli periyotlarla Afrika zirveleri düzenliyor. Bu minvalde Çin ve Rusya gibi kendine rakip gördüğü güçleri Afrika kıtasında dengelemeye çalışan ABD yönetimi de kıtaya yönelik yeni bir açılım yapma arayışı içerisinde. Kısmen Soğuk Savaş reflekslerini koruyan ABD ticaret, yardım, enerji, askerî, terör ve güvenlik merkezli geleneksel bakış açısını korurken zaman zaman da Afrika liderlerini Washing-

ton'da ağırlıyor. Bu doğrultuda 2022 yılının son günlerinde ABD-Afrika Liderler Zirvesi Washington'da gerçekleşti. Zirvede Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) ve G-20'de Afrika için daimî temsil sözü veren Biden, ayrıca önümüzdeki üç yıl içinde, Afrika Birliği (AfB) 2063 Vizyonu doğrultusunda, Afrikalı liderlere 55 milyar dolarlık destek taahhüdünde bulundu. ABD'nin Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerini şekillendiren önemli enstrümanlardan biri AGOA (*African Growth and Opportunity Act-Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası*) adı verilen bir program. ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin merkezinde yer alan bu program, Sahra-altı Afrika ülkelerinde üretilen bazı ürün-

lerin ABD'ye gümrük vergisiz girişine olanak sağlıyor. Görünürde oldukça faydalı gibi duran AGOA'ya dâhil olabilmek için ise bazı özel şartlar ileri sürülüyor. Ancak bu şartlar sadece ekonomik performansa ilişkin değil, ideolojik ve siyasi temellere ilişkin de bazı şartlar dayatılıyor. ABD'nin dış politika çıkarları doğrultusunda kullandığı AGOA'ya dâhil edilme ve çıkarılma gerekçeleri siyasi motivasyonlar içeriyor. Program ABD tarafından bir nevi ödül ya da ceza sistemi gibi işletiliyor. Bir Afrika ülkesinin bu programa dâhil olabilmesi için öncelikle kişi başı yıllık millî gelirinin 12.535 doların altında olması gerekiyor. Ayrıca söz konusu ülkenin piyasa ekonomisi yanı sıra siyasal çoğulculuğu ve hukukun üstünlüğü gibi ilkeleri benimsemiş olması ve ABD ürün ve yatırımları için tüm engelleri kaldırması gerekiyor.¹

2000 yılında başlatılan AGOA programına günümüzde 36 Sahra-altı Afrika ülkesi dâhil. Ancak ABD yönetimi etkili bir araç olarak kullandığı bu programa zaman zaman ilişkilerini geliştirmek istediği ülkeleri ekleyebiliyor; ilişkilerinde sorun yaşadığı ülkeleri de programdan çıkartmakla tehdit edebiliyor. Bu minvalde kıtanın büyük ekonomilerinden Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya AGOA programına dâhil edilirken Somali, Sudan, Mali, Eritre, Kamerun gibi bazı Afrika ülkeleri ise liste dışında

tutuluyor. ABD ile uzun yıllar müttefiklik içinde yer alan Etiyopya da Tigray krizinde ABD ile görüş ayrılığı yaşadığı için Biden yönetimi tarafından 2022 yılında AGOA programından çıkartılan ülkelere biri. Gine ve Mali de as-

kerî darbeler nedeniyle 2022 yılında AGOA programından çıkartıldı. Son olarak Burkina Faso, ülkede gerçekleşen askerî darbe nedeniyle bu yılın (2023) başında programdan çıkartıldı.

1 milyarı aşan nüfusa ve 2 trilyon dolarlık millî gelire sahip 49 ülkeli Sahra-altı Afrika ile ABD'nin toplam ticaret hacmi 2001 yılında 28,3 milyar dolarken 2011 yılında 95,5 milyar dolara yükselmiş ancak 2021 yılında bu rakam 44,8 milyar dolara gerilemiş. ABD'nin Sahra-altı Afrika'ya yönelik ticaret açığı ise 11,7 milyar dolar. ABD'nin Afrika ülkelerinden petrol alımı için ödediği tutar 2008 yılında 61 milyar dolara çıkarken 2021 yılında önemli bir düşüşle 1,9 milyar dolara kadar gerilemiş.² ABD'nin kıtaya olan 16,6 milyar dolarlık

ihracatında makine ekipmanları, uçak yedek parçaları, mineral yakıtlar ve tahıl başı çerçken Güney Afrika, Nijerya, Gana, Etiyopya ve Kenya ABD için en önemli ihracat pazarları konumunda. Buna karşın ABD'nin kıtadan yaptığı 28,3 milyar dolarlık ithalatında mineral yakıtlar, kakao, değerli mineral ve platin gibi taşlar yer almakta. İthalat yapılan ülke-

*Sahra-
altı Afrika
ülkelerine karşı
zaman zaman
bir silah gibi
kullandığı
AGOA'yı 2025
yılına kadar
uzatan ABD
yönetimi,
programın
daha etkin
kullanımı
için de yeni
düzenlemeler
yapma
arayışında.*

lerin başında ise Güney Afrika, Nijerya, Gana, Fildişi Sahilleri ve Angola gelmekte.³ Genel olarak ABD ile AGOA kapsamındaki ülkelerin ticaret ilişkilerini ham petrol, tekstil ve tarımsal ürünlerin oluşturduğu görülmekte. 2010-2020 döneminde AGOA programından en fazla yararlanan ülkeler Kenya ve Lesotho olurken *Brookings*'in bir analizine göre AGO-A'yı ulusal öncelik hâline getirip yararlanma stratejisi oluşturan ülkeler, programdan daha etkin fayda sağlamakta.⁴

Clinton döneminde yürürlüğe konulan AGO-A'nın tek amacı, Sahra-altı Afrika ülkelerinde ekonomik canlanma sağlanması değil elbette, ABD yönetimi bu yolla Amerikan malları için 1,1 milyar dolarlık bir pazar açmayı hedeflemekte. İlk yıllarda oldukça başarılı kabul edilen programın çıktılarını 2008 yılından itibaren birkaç ülke ve ham madde ithalatına odaklandığı için cazibesini yitirmiş görünür-

ken aynı dönemde Çin'in Afrika ülkeleriyle 10 milyar dolar seviyesinde olan ticaret hacmini bugün 250 milyar dolara kadar çıkarttığı ve kıta ülkelerine 150 milyar dolarlık düşük faizli kredi kullandığı bilinmektedir.⁵ Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, ABD Afrika kıtasında ticari alanda Çin ile rekabet etme kapasitesinde yıldan yıla gerilemekte.

Sahra-altı Afrika ülkelerine karşı zaman zaman bir silah gibi kullandığı AGO-A'yı 2025 yılına kadar uzatan ABD yönetimi, programın daha etkin kullanımı için de yeni düzenlemeler yapma arayışında. Çünkü program bu hâliyle Çin gibi yükselen aktörlerle rekabet etme noktasında ABD'ye avantaj sağlamaktan uzak. Ticari alana yansıyan rakamlar, ABD-Sahra-altı Afrika ticari ilişkilerinin gerileme sürecinde olduğuna işaret ederken Çin'in Afrika ülkeleriyle ikili ilişkilerinde oldukça hızlı bir ivme ile ilerleme kaydettiği görülmekte.

Sonnotlar

- ¹ Office of the United States Trade Representative, "African Growth and Opportunity Act (AGOA)", <https://ustr.gov/issue-areas/trade-development/preference-programs/african-growth-and-opportunity-act-agoa>
- ² Office of the United States Trade Representative, "Goods trade between the United States and sub-Saharan Africa", https://ustr.gov/sites/default/files/2022-12/US%20Trade%20with%20sub-Saharan%20Africa%2012072022_0.pdf
- ³ Office of the United States Trade Representative, "U.S.-subSaharan Africa Bilateral Trade and Investment", July 29, 2022, <https://ustr.gov/sites/default/files/2022-12/SubSaharan2021.pdf>
- ⁴ Witney Schneidman, Kate McNutty, Natalie Dickey, "How the Biden administration can make AGAO more effective", *Brookings, Africa in Focus*, November 15, 2021, <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2021/11/15/how-the-biden-administration-can-make-agoa-more-effective/>
- ⁵ Claire Klobucista, "AGOA: The U.S.-Africa Trade Program", *Council on Foreign Relations*, March 18, 2022, <https://www.cfr.org/background/agoa-us-africa-trade-program>
- ⁶ Office of the United States Trade Representative, "African Growth and Opportunity Act (AGOA)", <https://ustr.gov/issue-areas/trade-development/preference-programs/african-growth-and-opportunity-act-agoa>
- ⁷ Office of the United States Trade Representative, "Goods trade between the United States and sub-Saharan Africa", https://ustr.gov/sites/default/files/2022-12/US%20Trade%20with%20sub-Saharan%20Africa%2012072022_0.pdf
- ⁸ Office of the United States Trade Representative, "U.S.-subSaharan Africa Bilateral Trade and Investment", July 29, 2022, <https://ustr.gov/sites/default/files/2022-12/SubSaharan2021.pdf>
- ⁹ Witney Schneidman, Kate McNutty, Natalie Dickey, "How the Biden administration can make AGAO more effective", *Brookings, Africa in Focus*, November 15, 2021, <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2021/11/15/how-the-biden-administration-can-make-agoa-more-effective/>
- ¹⁰ Claire Klobucista, "AGOA: The U.S.-Africa Trade Program", *Council on Foreign Relations*, March 18, 2022, <https://www.cfr.org/background/agoa-us-africa-trade-program>